

Зарубіжні авторські зібрання

Натаніель
ГОТОРН

Багряна літера

Харків
«ФОЛІО»
2024

I ДВЕРІ В'ЯЗНИЦІ

Перед будівлею, складеною з колод, масивні дубові двері якої були всіяні головками кованих цвяхів, зібрався на товп — бородаті чоловіки в темних шатах і сірих гостроверхих капелюхах, упереміж із жінками, простоволосими або в очіпках.

Яких би утопічних поглядів на людське щастя й чесноту не дотримувалися засновники нових колоній, вони неодмінно мали справу з потребою передусім виділити одну ділянку незайманого ґрунту під цвинтар, а другу — під буцегарню. Пам'ятаючи це правило, можна не сумніватися, що батьки Бостона вибудували першу в'язницю неподалік від Корнґілла не набагато пізніше, ніж заклали перше своє кладовище на ділянці Айзека Джонсона¹, чия могила послужила ядром, навколо якого згодом стали копати могили всіх парафіян Королівської церкви².

Так чи інак, через п'ятнадцять-двадцять років після заснування міста дерев'яна будівля, що постраждала від похмурої негоди, вже потемніла, постаріла, а її фасад став іще похмурішим. На залізі, яким обкували дубові двері, лежав такий шар іржі, що, здавалося, в усьому Новому Світі не було нічого давнішого за цей каземат. Наче він так і з'явив-

¹ Айзек Джонсон — один із ранніх колоністів, які облаштувалися в Бостоні.

² Старовинна церква в Бостоні, що досі збереглася.

ся на світ старим, як злочин. Перед цим потворним будинком, між ним і проїжджою частиною вулиці, розмістилася галявина, суцільно вкрита реп'яхами, лободою й іншою непривабливою рослинністю, яка, мабуть, знайшла щось споріднене для себе в самому ґрунті, що так рано породила на світ чорну квітку цивілізації — в'язницю. Але збоку від дверей, майже біля самого порога, розкинувся кущ диких троянд, усипаний — дія відбувалася в червні — ніжними квіточками, які наче пропонували й арештанту, який вперше опиняється за ґратами, і засудженому, який виходить назустріч долі, свою тендітну красу й витончений аромат на знак того, що всеосяжне серце природи сповнене милосердя й тужить за його долею.

Цей рожевий кущ із якоїсь дивної випадковості ріс тут із давніх давен. Ми не в змозі встановити, чи він просто зберігся відтоді, коли його оточував дрімучий суворий ліс, і якось пережив падіння могутніх дубів і сосен, що нависали над ним, чи, як стверджують дуже правдиві джерела, розцвів з-під ніг праведниці Енн Гатчинсон¹, коли та заходила у двері буцегарні. Та позаяк цей кущ перебуває на самому порозі нашої розповіді, яка, власне, починається біля зловісного входу, нам залишається лише зірвати одну з квіток і запропонувати читачеві. Сподіваємося, що він стане символом іншої прекрасної й одухотвореної квітки, що виросла на життєвому шляху, і, можливо, йому вдасться пом'якшити похмуре завершення цієї розповіді про людську слабкість і скорботу.

¹ Енн Гатчинсон (1591–1643) — очолила у XVII ст. у Бостоні релігійну секту «антиномістів», які стверджували, що вірний зливається зі Святим Духом без церкви і священників. У 1636–1637 рр. її й однодумців відлучили від Церкви. Жінку вигнали з колонії Массачусетс, а згодом її порішили індіанці.

II БАЗАРНА ПЛОЩА

Юрба бостонських жителів, що заповнила літнього ранку добрих два сторіччя тому зелену галявину перед будівлею на Тюремній вулиці, не спускала очей з окутих залізом дубових дверей. Якби йшлося не про бостонців, чи нехай навіть і про бостонців, але пізнішого періоду в історії Нової Англії, можна було б з упевненістю сказати, судячи з похмурої непохитності, що застигла на бородатих обличчях цих простих людей, що їх чекає якесь грандіозне видовище — щонайменше призначена на цей час страта відомого злочинця, якому законний суд ухвалював вирок, лише підтвердивши вердикт громадської думки. Проте суворі звичаї перших поколінь пуритан роблять таке припущення не надто певним.

Звинувачений міг виявитися просто неквапливим білим рабом або нешанобливим сином, якого батьки передали місцевій владі для покарання батогами біля ганебного стовпа. Це міг бути антиноміст, квакер або якийсь інший сектант, якого мають вигнати з міста, або індіанець, який хильнув вогняної води білої людини, волоцюга та ледар, якого за розбій на вулицях треба було покарати батогом і прогнати в дрімучі ліси. Але це могла бути й засуджена до шибениці чаклунка, на кшталт старої пані Гіббінс¹, зловісної вдови судді. У будь-якому разі глядачі поставилися б до церемонії з незмінною серйозністю, як і личить народу, релігія якого й закон злиті сливе воедино й так переплелися між собою, що навіть найм'якші й найсуворіші акти

¹ Енн Гіббінс — жителька Бостона, страчена 19 червня 1656 року за звинуваченням у чаклунстві.

публічного покарання вселяли повагу та побожний страх. Злочинцеві не було чого розраховувати на якісь теплі почуття з боку глядачів, які оточували ешафот. Тому покарання, що в наші дні загрожувало б засудженому лише глузуванням і зневагою, надіялося в ті часи гідністю не менш похмурою, ніж смертна кара.

Варто також зазначити, що літнього ранку, з якого розпочинається наша розповідь, особливий інтерес до майбутнього покарання виявляли жінки, які перебували в натовпі. За старих часів витонченість була не так розвиненою, щоб почуття пристойності втримало носійок очіпків і спідниць із фіжмами від спокуси поштовхатися в юрбі, а за нагоди й протиснутися своєю аж ніяк не кволою персоною до ешафота, де відбувалася страта. Ці дружини й доньки корінних уродженців Старої Англії були як у духовному, так і у фізичному вимірі істотами значно грубішого складу, ніж їхні чарівні праправнучки через шість-сім поколінь; у довгому ланцюгу успадкування рум'янець, що передається матір'ю донькам, ставав раз по раз блідішим, врода — тоншою та недовговічнішою, статура — повітрянішою, та й характер поступово втрачав свою силу й стійкість. Менш ніж пів століття відділяло жінок, які стояли біля входу до в'язниці, від тієї епохи, коли подібна на чолов'ягу Єлизавета¹ була цілком гідною представницею своєї статі. Ці жінки були її співвітчизницями; вони були вигодувані на яловичині й елі своєї батьківщини й так само мало вишуканій духовній поживі. Тож сонце того дня осявало могутні плечі, пишні форми та круглі рум'яні щоки, що налилися на далекому острові

¹ Мається на увазі королева Англії Єлизавета I (1533–1603).

й не встигли ще схуднути та зблякнути під небом Нової Англії. А сміливість і соковитість виразів, до яких були ласі язики цих матрон — бо більшість із них мала вигляд саме матрон, — так само як і їхні голоси, здалися б у наш час просто жахливими.

— Я вам, сусідоньки, ось що скажу, — базікала жінка років п'ятдесяти з твердим обличчям. — Було б ще й як краще для громади, якби така лиходійка, як Гестер Прін, потрапила до рук поважних жінок і добрих парафіянок на кшталт нас із вами. Як на вашу думку, кумасі? Якби нам п'ятьом, які стоять тут, довелось судити повію, хіба відбулася б вона таким вироком, який оголосили їй шановні судді? Навіть не мрійте!

— Люди балакають, — підхопила друга, — що превелебного пана Дімсдейла, її духовного панотця, просто по-ршив такий скандал у його парафії!

— Що правда, те правда, — додала третя матрона. — Судді, певна річ, Бога бояться, тільки надто вже вони м'якосерді. Цій Гестер Прін вартувало б випалити розпеченим залізом тавро на лобі. Отоді мадам Гестер отримала б сповна! А до сукні їй що ні причепи, такої погані цим не проймеш. Вона прикриє знак брошкою або ще якоюсь демонічною прикрасою й розгулюватиме вулицями, ніби нічого не сталося, ось побачите!

— Та що ви! — втрутилася м'якосерда молода жінка, яка тримала за руку дитину. — Як не прикривай знак, а рана в серці залишиться навіки!

— Навіщо всі ці балачки про те, де краще ставити знаки й тавра — на сукню чи просто на чоло? — вигукнула ще одна учасниця цього самочинного суду, найпотворніша й найжорстокіша з усіх. — Вона нас усіх зганьбила, отже, її

треба стратити. Хіба це не буде справедливо? І в Писанні так сказано, й у законах. Нехай же судді, які забули про це, нарікають самі на себе, коли їхні власні дружини та доньки зіб'ються зі шляху істинного!

— Помилуй нас Боже, матінко! — відповів їй якийсь чоловік із юрби. — Хіба жіноча чеснота тільки на страху шибениці тримається? Жахливі речі ви торочите! А тепер цитуйте, кумасі! У дверях обертається ключ, і зараз пані Прін завітає сюди власною персоною.

Двері в'язниці відчинилися, і в них з'явилася чорна, як тінь серед ясного дня, похмура й зловісна постать судового виконавця з мечем біля пояса та жезлом — знаком його гідності — у руці. На цьому чоловікові, у вигляді якого втілювався суворий, нещадний дух пуританської законності, лежав обов'язок розпоряджатися церемонією виконання вироку. Лівою рукою він стискав жезл, а правою притримував за плече молоду жінку, яку вів до виходу. Однак на порозі цюпи вона відштовхнула його жестом, сповненим гідності та мужності, і вийшла на вулицю з таким виглядом, ніби робить це з власної волі. На руках молодиця несла дитину — тримісячне немовля, яке мружилось й відвертало личко від сліпучого денного світла. Бо його існування доти відбувалося в сірій напівтемряві камери й інших, не менш темних тюремних приміщень.

Коли молода жінка, мати дитини, опинилася віч-навіч із натовпом, першою її спонукою було міцніше притиснути немовля до грудей. Цього вчинку прагнула не так материнська ніжність, як бажання приховати в такий спосіб якийсь знак, прикріплений або пришитий до її сукні. Однак, мудро розсудивши, що марно прикривати один знак ганьби іншим, вона зручніше поклала дитину

на руку й, спалахнувши до корінців волосся, проте гордо посміхаючись, обвела прямим, зухвалим поглядом своїх співгромадян і сусідів. На ліфі її сукні виділялася вирізана з тонкої червоної матерії літера А¹, оточена майстерною вишивкою та вигадливим золототканим візерунком. Вишивка була виконана так вдало, з такою пишнотою й таким багатством фантазії, що справляла враження навмисно підбраного вишуканого оздоблення для сукні, такої ошатної, що хоч вона й була на смак часу, проте далеко переступала межі, встановлені законами проти розкоші, що діяли в колонії.

Молодиця була високою на зріст, її міцна постать дихала бездоганною витонченістю. У густому, темному й блискучому волоссі іскрилося сонячне проміння, а обличчя, крім правильності рис та яскравості фарб, позначалося виразністю завдяки чітким обрисам чола й глибоким чорним очам. Була в її зовнішності якась аристократичність у дусі тогочасних вимог, що висували до вишуканої жіночої краси. Аристократичність, що виражалася радше в поставі та гідності, ніж у невимовній, тендітній і недовговічній грації, яка є ознакою шляхетності в наші дні. І ніколи Гестер Прін ще не здавалася аристократичнішою у старовинному значенні цього слова, ніж у ту хвилину, коли виходила з-за ґрат. Люди, які зустрічалися з нею раніше й очікували побачити її пригніченою, затьмареною висхлими хмарами, що нависли над її головою, були вражені і навіть збентежені тим, як засяяла її врода в ореолі нещастя та ганьби. Вразливий глядач, либонь, не міг би дивитися на неї без болю. Химерна та барвиста своєрід-

¹ А — перша літера англійського слова Adulteress (перелюбниця).

ність убрання, яке вона пошила у в'язниці навмисно для цього випадку, керуючись винятково власною фантазією, вочевидь, виражало її душевний стан і безрозсудну відвагу. Але місцем, що змінило Гестер Прін і прикувало до себе очі натовпу, а чоловікам і жінкам, близько знайомих із нею, здалося, ніби вони бачать її вперше, була фантастично прикрашена багряна літера. У ній ніби ховалися якісь чари, які, відкинувши Гестер Прін від інших людей, замкнули її в особливому колі.

— Нічого не скажеш, та ще цяця! — завважила одна з глядачок. — Треба бути зовсім безсовісною шльондрою, щоб хизуватися цим у таку мить! Ну скажіть, кумасі, хіба не глузування з наших благочестивих суддів є вихвалання знаком, який ці шановні джентльмени вважали покаранням?

— Зірвати б цю розкішну сукню з її грішних плечей! — пробурчала найжорсткіша з бабусь. — А багряню літеру, яку вона так старанно прикрасила, цілком можна було б зробити зі старої фланелевої ганчірки, подібної до тієї, яку я використовую за застуди.

— Тихіше, сусідки, тихіше! — прошепотіла молодша глядачка. — Кепсько буде, якщо вона нас почує! Адже кожен стібок на цій вишиванці пройшов крізь її серце!

Суворий судовий виконавець махнув жезлом.

— Дорогу, добрі люди! Дорогу, ім'ям короля! — заволав він. — Розступіться, і я обіцяю вам відвести пані Прін туди, де ви всі — дорослі та діти — зможете милуватися її чудовою прикрасою з цієї хвилини й до першої години дня. Хай буде благословенна праведна массачусетська колонія, де розпусту відразу виводять на чисту воду! Ідьте же, мадам Гестер, покажіть вашу багряню літеру на Базарній площі!

ЗМІСТ

БАГРЯНА ЛІТЕРА	3
Вступ	5
I. Двері в'язниці	56
II. Базарна площа	58
III. Упізнання	68
IV. Розмова	79
V. Гестер та її шитво	87
VI. Перл	98
VII. Хол губернатора	109
VIII. Дитина-ельф і служитель	118
IX. Лікар	129
X. Лікар і його пацієнт	142
XI. Криївки серця	153
XII. Чування служителя	161
XIII. Ще одна зустріч із Гестер	173
XIV. Гестер і медик	182
XV. Гестер і Перл	190
XVI. Прогулянка лісом	197
XVII. Пастор і його парафіянка	204
XVIII. Потік сонячного сяйва	215
XIX. Дитина біля струмка	222
XX. Служитель у сум'ятті	230
XXI. Свято в Новій Англії	242
XXII. Процесія	253
XXIII. Викриття багряної літери	265
XXIV. Висновок	275
ОПОВІДАННЯ	283
Чарівна панорама фантазії	285
Смерть пана Гігінботема	293
Девід Свон	309